

שושנה שבנו - פמיניסטית טרם זמנה

שושנה שבנו: מדיה, בימת קדם לספרות, 2002 251 עמ'

היתה תחושת ייעוד, לתאר הווית חייה של האשה המדוכאת ולהשמיע את קולה, הרבה לפני התפשטותה של התנועה לשחרור האשה. סיפור חייה של שושנה שבנו היה שונה מסיפורן של נשים מזרחיות בתקופתה. כאמור, היא היתה משכילה יותר, דעתנית יותר, אנינת טעם יותר, גאוותנית יותר ובררנית יותר ומשום כך נישאה בגיל מאוחר, יחסית, והביאה לעולם בת אחת בלבד. שבנו יצאה נגד העולם האבהני של זמנה, עולם הנשלט על ידי גברים, עולם שהנשים בו כבולות ומדוכאות, מבלי לממש יכולתן, מבלי לעמוד על דעתן או לבחור איש כרצונן. עולם זה, שהעזה לצאת נגדו, הביס אותה בסופו של דבר והביא לכתיבתה שתיקטע באָבָה.

לאחר פרסומו של ספרה הראשון **מריה**, זכתה שושנה שבנו בקיתונות של ביקורת ארסית מן הממסד הספרותי דאו, שנשלט בעיקרו בידי סופרים ועסקנים ילידי אירופה. כתיבתה הססגונית, הסוחפת והחושנית נתפסה על ידי ממסד זה כפורנוגרפיה. אכן כתיבתה היתה אחרת,

שושנה שבנו

זרה לרוח התקופה, ולא שירתה את המהפכה הציונית שנולדה באירופה. כתיבתה היתה שירה יחידית, לא שיר הלל ללאום המתחדש בארצו. אולם הגדיל לעשות מי שהיה מורה ורבה בזיכרון יעקב, הסופר והעסקן יהודה בורלא, אף הוא נצר למשפחה ספרדית, שקטל את כתיבתה במאמר שפרסם בכתב העת "המוזיר". בורלא היה הסופר העברי המודרני הראשון שעסק בחייהם של היהודים הספרדים, אולם שושנה שבנו היתה הסופרת המודרנית הראשונה שעשתה זאת, ואולי ביתר הצלחה. הוא זכה לתהילה בימיו ולפרס ישראל, היא נשכחה כליל. בכתב ידה הקטן והרהוט כתבה הסופרת בת ה-22 למורה לשעבר:***

"רחמי נכמרו עליך, מר בורלא היקר, שגילית צרות עין ביחס לתלמידתך בעבר... אתה שהוקעת את ההוצאה, שנאותה להדפיס את ספרי, אתה, שראית בספרי את וקלון לסופרים ולספרות העברית... מאמרך וכן מכתבך לא שברו את רוחי ועוד אוסיף לכתוב כמה וכמה יצירות גדולות וקטנות ביתר עוז וביתר שאת... מוטב שתפשפש במעשיך."

שושנה שבנו חשה שנועדה לגדולות, לחולל שינוי, לפרוץ מסגרות, לפרסם ולהתפרסם, אך תגובת הממסד שיתקה אותה לחלוטין, למרות נחישותה והבטחתה להמשיך ולכתוב, כפי שבאה עד יום מותה. לסופרת, בת המזרח החדשה זו,

מאביה ומקהילתה הרודפת אותה ומוצאת את אושרה עם אהובה סלמון בדמשק הרחוקה. מי הסופרת שעמדה מאחורי מריה ואסתר המעוות לצאת נגד הזרם, הנאבקות להשתחרר ממוסכמות משפחתיות, דתיות וחברתיות, ומשלמות מחיר גבוה על כך?

שושנה שבנו נולדה למשפחה ספרדית מצפת, בזכרון יעקב בשנת 1910; אביה היה מורה לערבית, שדאג להשכלתם של בניו ובנותיו כאחד, בניגוד למקובל. היא למדה בבית הספר היסודי במושבה זכרון יעקב והרחיקה עד תל-אביב ללמוד בסמינר למורים על-שם לוינסקי. מעטות היו אז הנערות מן המזרח, ממשפחות מסורתיות, שהרחיקו מביתן על מנת לרכוש השכלה. למרות שנולדה בזכרון יעקב, היתה שושנה אשת העולם הגדול, שהרחיקה נדוד עד פריז, ניו יורק ולונדון ורכשה השכלה רחבה, כללית, ספרותית ומוסיקלית, מן המערב ומן המזרח. היא היתה אסרטיבית, הרבה לפני שהמונח נכנס לשימוש משנות ה-70 ואילך, בטוחה בעצמה, מודעת לכשרונותיה הספרותיים וליופיה. מן התמונות הנכללות בספרה **אהבה בצפת**, ניבטת אשה מוקפדת בלבושה, מטופחת, עטורה בכובע אופנתי ועדויה בתכשיטים. היתה לה מודעות רבה לאסתטיקה והיא מאזכרת לא פעם את הופעתה החיצונית המצודדת ואת המחזורים הרבים שהיו מעוניינים בקרבתה עד שנישאה לבן דודה בשלישית, דוד כרסנתי, ועברה להתגורר בחיפה. כמקובל במשפחות ספרדיות, היתה לשושנה מודעות למעמדו החברתי ולייחוסו המשפחתי של אדם, ואף היתה יחסנית לא קטנה בזכות עצמה, בת אצולה ספרדית. לאחר נישואיה בגיל 32 לידת בתה יחידתה אורנה, פסקה שושנה שבנו לכתוב ולא יספה עוד. האם עול הנישואים הוא שהשכיח את כתיבתה או שמא היה זה גורם אחר?

מעטות היו הסופרות בזמנה של שושנה שבנו בכלל ולא אשכנזיות בפרט, ששלחו ידן בכתיבה. שושנה בחרה או נאלצה לסייע לדוד בעלה בתנות לממכר צמר וצרכי תפירה בחיפה וזנחה את הכתיבה כליל, אך תחושת ההחמצה ליוותה אותה עד יום מותה. לסופרת, בת המזרח החדשה זו,

לביטוי במכתבה ליהודה בורלא בשנת 1932 וכן לעורך הספרותי דניאל פרסקי משנת 1933: **
"אני מוסיפה בכתיבה, זו עבודתי והיא חיי, כבר נתפשתי לעבירה קדושה זו ואין מוצא ממנה. בעל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה כותב, והיא 'כאש עצורה בעצמותי', אין להשתחרר לעולם."
קולה הייחודי, קולה של בת המזרח, שהטיבה לתאר את הווי הקהילה הספרדית בצפת בצבעוניות ובחיוניות רבה, שלא תמיד החמיאה לה, הושתק.

תחושת ההחמצה ליוותה את שושנה שבבו עד יום מותה. כתיבתה היתה נושא כאוב שאזכרו בלבד היה מביאה לידי בכי מר, להתכנסות ולשתיקה. קשה שלא להצטרף לתחושת החמצה זו ולהצטער שקולה הייחודי של שושנה עדינה זו נדם ולא נשמע עוד. קולה האחר שלא נשמע הוא אבדה לקוראים העברים ולעשרות נערות ונשים מוכשרות כמותה שלא היתה להן דמות לאורה יכלו לכתוב. קולה שלא נשמע הוא מן הגורמים להדרתן ומיעוטן של

סופרות מן המזרח מהיכל הספרות העברית עד לאחרונה. הוספת יצירותיה של שושנה שבבו לתוכנית לימודי הספרות בבתי הספר ובלמודי מגדר באוניברסיטאות היא בגדר המלצה לתיקון עוול שנעשה לסופרת, ששירת חייה באמצע הופסקה. ■

בתיה מזור-הופמן

* כתביה של שושנה שבבו בשלושה כרכים ראו אור בהוצאת בימת קדם.

** באדיבות מכון גנזים ואגודת הסופרים העברים במדינת ישראל.